

Rettsfølelsen som ble borte.

114692

Av C. W. Rubenson. 31-1-48

Vi har hørt meget om folkets rettsfølelse i de senere år, og mange har følt seg kallet til å tale på vegne av den. Nu har selve Justisdepartementet fastslått at folkemeningen — det som vi gjerne kaller rettsfølelsen — har undergått en forandring. Før krigen var vel folket stort sett imot dødsstraff, under krigen og til fornylig var det en varm tilhenger av samme «straff», og nu er det igjen gått over til sin fredsinnstilling. Og disse skiftninger må der tas tilbørlig hensyn til.

Det kunne være interessant å se litt på på hva rettsfølelse egentlig er. Folkets rettsfølelse må vi vel gå ut fra er et gjennomsnitt av de enkelte individers. Alle har vi sterke begreper om hva som er rett og riktig. Disse begreper, som er påvirket av arv, oppdragelse og miljø, forandrer seg bare langsomt fra generasjon til generasjon. De er formelle stabile. En annen sak er, at under sterk affekt kan begreper komme i utage. Det var rimelig nok at det skjedde under krigen.

Det er klart at lover og dommer bør være i overensstemmelse med folkets rettsfølelse, ellers vil de heller ikke bli respektert. Men det betyr ikke at lovgivere og domstoler skal følge de mer tilfeldige, følelsesbetonte svingninger og spørre seg selv: Hva passer folket i dag? De skal tvert imot være det faste anker for rettsfølelsen.

La oss like godt tilstå at vår rettsfølelse har vært på avveie. La oss også innrømme at rettsvesenet har vært alt for løyhørt. Det var ingen rettsfølelse som forlangte dødsstraff, det var ganske andre følelser, i og for seg både forklarlige og berettigede. Når dødsstraffen ble innført var det ganske visst for å hindre at folket tok retten i sin egen hånd. Hevnen ble legalisert. Det er mulig at dette var nødvendig, det er også mulig at folket ble undervurdert. Men la oss slippe å høre at det var utslag av rettsfølelsen!

La oss se litt på dødsstraffen. Den er ingen straff i alminnelig forstand. Straffen måtte i tilfelle bestå i dødsangsten og smerten, men det vil vi nødig innrømme. Døden selv er ingen straff. Nei, henrettelse er en billig og effektiv uskadeliggjørelse av vedkommende individ og skal dessuten tjene «likesinnede til avsky og til skrekk». Om effektiviteten av skrekken er der dette meningene.

«Men landssvik kommer i en annen klasse», sier manne kanskje. Men det gjelder i hvert fall ikke mord og tortur under krigen. Slike forbrytelser er minst like avskyelige i fredstid. Er det rett å skyte krigsforbrytere, er det vel så berettiget å skyte dem som begår tilsvarende handlinger i normale tider. Og vi bør jo være konsekvente! Er ikke det et av de viktigste argumenter for å fortsette med henrettelsene til landsvikoppgjøret er ferdig?

Hittil er det ikke skjedd noen ulykke. Det er såvisst ingen verdifulle mennesker som er blitt henrettet, og for såvidt ville det ikke skade om man tok en god slump til. Men la oss være på det rene med at dette har ikke — og har aldri hatt — noe med rettsfølelse eller rettferdighet å gjøre. Det er en praktisk foranstaltning — i likhet med likvidering av andre presumptivt besværlige medmennesker. Og ikke uforenlig med normal norsk mentalitet.

Fordi man under gitte forhold fant det nødvendig å grine til midler som var sterkt beslektet med alt det vi bekjemper, er det ingen grunn til å fortsette når det vitteilig ikke er påkrevet. Vårt rettsvesens anseelse vil ikke tape på at man tar konsekvensene, men vel på at man for enhver pris skal være «konsekvent».

Dette med dødsstraffen er bare en ekstrem detalje i forbindelse med rettsoppgjøret, og langt fra den viktigste. Hele oppjøret er preget av den samme krigsmentalitet, en mentalitet som under fredelige forhold er oss ganske fremmed.

Nu hører vi at rettsfølelsen har forandret seg. Nei, det har den ikke, men den er i ferd med å våkne igjen. Det er en stor oppgave for våre myndigheter å hjelpe til med å vekke den og prøve så vidt gjørlig å bøte på de landssvik-like følger av det som ble gjort mens den sov.